

Promemoria

Tydligare regler om underrättelse-
skyldighet när barn som misstänks
för brott frihetsberövas

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
1 Författningsförslag	7
Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	7
2 Frågans uppkomst	9
3 Gällande rätt	11
4 Reglerna om underrättelseskyldighet när barn som misstänks för brott frihetsberövas ska bli tydligare	13
5 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	17
6 Konsekvenser	19
7 Författningskommentar	21
Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	21

Sammanfattning

I promemorian lämnas förslag till lagändringar som syftar till att förtydliga reglerna om underrättelseskyldighet när barn som misstänks för brott frihetsberövas. Om ett barn frihetsberövas ska enligt hittillsvarande ordning bland annat vårdnadshavaren och någon annan som har en fostrande roll underrättas om detta. Förslagen innebär att även en annan lämplig vuxen uttryckligen ska ingå i kretsen av personer som kan underrättas. Förslagen innebär också ett förtydligande om att en sådan underrättelse alltid ska lämnas till någon i den kretsen av personer.

Promemorian är framtagen mot bakgrund av att Europeiska kommissionen (kommissionen) i en formell underrättelse till regeringen har ifrågasatt Sveriges genomförande av Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU av den 22 oktober 2013 om rätt till tillgång till försvarare i straffrättsliga förfaranden och förfaranden i samband med en europeisk arresteringsorder samt om rätt att få en tredje part underrättad vid frihetsberövande och rätt att kontakta tredje parter och konsulära myndigheter under frihetsberövandet (försvarardirektivet).

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 augusti 2022.

1 Författningsförslag

Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 5 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §¹

Om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för brott, ska vårdnadshavaren eller någon annan som svarar för den unges vård och fostran samt någon annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge omedelbart underrättas och kallas till förhör som hålls med den unge. Om den unge har gripits, anhållits eller häktats på grund av brottsmisstanken, ska en sådan vuxen underrättas om detta och om skälen för det samtidigt med underrättelsen om brottsmisstanken eller annars omedelbart efter frihetsberövandet.

Om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för brott, ska vårdnadshavaren eller någon annan som svarar för den unges vård och fostran samt någon annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge omedelbart underrättas och kallas till förhör som hålls med den unge. Om den unge har gripits, anhållits eller häktats på grund av brottsmisstanken, ska *i första hand* en sådan vuxen *eller annars någon annan lämplig vuxen person* underrättas om detta och om skälen för det samtidigt med underrättelsen om brottsmisstanken eller annars omedelbart efter frihetsberövandet.

¹ Senaste lydelse 2016:930.

Undersökningsledaren får besluta att skjuta upp en underrättelse om brottsmisstanke, en kallelse till förhör eller en underrättelse om frihetsberövande om det är nödvändigt för att sakens utredning inte väsentligen ska försvåras. När det inte längre finns skäl för beslutet ska en underrättelse omedelbart lämnas. Detsamma gäller en kallelse till förhör.

En underrättelse eller kallelse enligt första stycket ska inte göras om det strider mot den unges bästa eller om det finns andra särskilda skäl.

En underrättelse eller kallelse enligt första stycket ska inte göras om det strider mot den unges bästa eller om det finns andra särskilda skäl. *En underrättelse om frihetsberövande ska dock alltid lämnas till någon av de vuxna personer som anges i första stycket andra meningen.*

Denna lag träder i kraft den 1 augusti 2022.

2 Frågans uppkomst

Försvardirektivet antogs den 22 oktober 2013. Syftet med direktivet är bland annat att fastställa minimiregler om rättigheterna för misstänkta och tilltalade i straffrättsliga förfaranden och att få en tredje part underrättad om ett frihetsberövande. Direktivet trädde i kraft den 26 november 2013 och skulle genomföras senast den 27 november 2016.

I propositionen Genomförande av EU:s försvardirektiv (prop. 2015/16:187) föreslog regeringen de lagändringar som bedömdes nödvändiga för att genomföra direktivet. Förslaget innebar bland annat att det infördes en uttrycklig bestämmelse i 5 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, förkortad LUL, om att ett barn som har frihetsberövats ska ha rätt att omedelbart få en närstående underrättad om frihetsberövandet och skälen för det. Bestämmelsen infördes med anledning av kraven i artikel 5.2 i direktivet som behandlar underrättelseskyldighet när barn frihetsberövas. Genom beslut den 26 oktober 2016 antog riksdagen regeringens förslag till lagändringar. Lagändringarna trädde i kraft den 27 november 2016.

I en formell underrättelse till regeringen av den 15 juli 2021 har kommissionen gjort gällande att Sverige inte har införlivat artikel 5.2 i direktivet. Regeringen har i svar till kommissionen anfört att den svenska regleringen uppnår det resultat som direktivet eftersträvar, men att regeringen trots det avser att se över hur den aktuella lagtexten kan förtydligas.

3 Gällande rätt

Den som frihetsberövas på grund av misstanke om brott har rätt att så snart som möjligt få någon av sina närmaste anhöriga eller någon annan person som står honom eller henne särskilt nära underrättad om frihetsberövandet (24 kap. 21 a § rättegångsbalken). Det gäller både vuxna och barn. För den som inte har fyllt 18 år finns det en skyldighet för myndigheterna att informera bland annat vårdnadshavaren om den unge är skäligen misstänkt för brott (5 § första stycket LUL). I den situationen ska vårdnadshavaren eller någon annan som svarar för den unges vård och fostran samt någon annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge omedelbart underrättas och kallas till förhör som hålls med den unge. Om den unge frihetsberövas på grund av brottsmisstanken ska en sådan vuxen underrättas om frihetsberövandet och om skälen för det samtidigt med underrättelsen om brottsmisstanken eller annars omedelbart efter frihetsberövandet.

Om det är nödvändigt för att sakens utredning inte väsentligen ska försvåras finns en möjlighet för undersökningsledaren att skjuta upp en underrättelse om brottsmisstanke, en kallelse till förhör eller en underrättelse om frihetsberövande (5 § andra stycket LUL). När det inte längre finns skäl för att skjuta upp underrättelsen ska den omedelbart lämnas. Detsamma gäller en kallelse till förhör.

En underrättelse eller kallelse ska inte göras om det strider mot den unges bästa eller om det finns andra särskilda skäl (5 § tredje stycket LUL).

Utöver vårdnadshavare och andra i den unges närhet ska även socialnämnden genast underrättas om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för ett brott som kan leda till fängelse (6 § första stycket LUL). Om den unge har frihetsberövats på grund av brottsmisstanken, ska socialnämnden underrättas om detta och om

skälen för det samtidigt med underrättelsen om brottsmisstanken eller annars genast efter frihetsberövandet (6 § andra stycket LUL).

FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) gäller sedan den 1 januari 2020 som lag i Sverige. Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa (artikel 3.1). Barnets bästa kan inte frikopplas från övriga rättigheter i konventionen. Rättigheterna ska ses om en helhet. Staten har också en skyldighet att se till att barn som misstänks för att ha begått brott snarast och direkt underrättas om anklagelserna mot sig och, om lämpligt, genom sina föräldrar (artikel 40.2).

4 Reglerna om underrättelse-skyldighet när barn som misstänks för brott frihetsberövas ska bli tydligare

Förslag: I kretsen av vuxna personer som kan underrättas när ett barn frihetsberövas på grund av misstanke om brott ska även någon annan lämplig vuxen person uttryckligen ingå. Det ska också förtydligas att en underrättelse om frihetsberövande alltid ska lämnas till någon i den kretsen av vuxna personer.

Skälen för förslaget

Behovet av en tydligare underrättelseskyldighet

Av försvarardirektivet följer en förpliktelse för medlemsstaterna att se till att misstänkta och tilltalade som är frihetsberövade har rätt att få en person som de har utsett underrättad om deras frihetsberövande. Underrättelsen ska göras utan onödigt dröjsmål (artikel 5.1). Om den misstänkta eller tilltalade är ett barn ska vårdnadshavaren så snart som möjligt underrättas om frihetsberövandet och skälen till detta, såvida det inte strider mot barnets bästa. I så fall ska en annan lämplig vuxen person underrättas (artikel 5.2).

Kommissionen har, som anges i avsnitt 2, i en formell underrättelse gjort gällande att Sverige inte uppfyller sina skyldigheter enligt direktivet eftersom det inte framgår av den svenska lagstiftningen att en annan lämplig vuxen ska underrättas om att ett barn har frihetsberövats i de fall det skulle strida mot barnets bästa att underrätta den person som har föräldraansvaret för barnet.

Artikel 5.2 har införlivats i 5 § LUL. I förarbetena anges att om det skulle strida mot den unges bästa att lämna information om frihetsberövandet till vårdnadshavaren, bör gälla att en annan lämplig vuxen ska underrättas. Om någon i kretsen av personer som kan kontaktas inte ska underrättas med motiveringen att det strider mot den unges bästa, kommer som en följd av det gälla att någon annan i denna krets ska underrättas (prop. 2015/16:187 s. 39). Därutöver ska socialnämnden alltid underrättas om någon som inte har fyllt 18 år frihetsberövas (6 § LUL).

I enlighet med vad Sverige har anfört i svaret på den formella underrättelsen uppnår den svenska regleringen det resultat som direktivet eftersträvar. Det är dock viktigt att det inte finns några tveksamheter om vad som gäller i fråga om skyldigheten att underrätta någon lämplig vuxen i ett barns närhet vid ett frihetsberövande. För att säkerställa att det som var avsikten vid genomförandet får genomslag i praktiken, finns det skäl att överväga åtgärder för att tydliggöra den svenska regleringen.

Även en annan lämplig vuxen person ska uttryckligen ingå i kretsen av personer som kan underrättas om ett barns frihetsberövande

När ett barn har frihetsberövats på grund av misstanke om brott kan det finnas behov av att kunna kontakta fler än de personer som formellt utövar vårdnaden om ett barn. I den krets av personer som myndigheterna kan vända sig till enligt gällande reglering ingår vårdnadshavaren, den eller de som har det huvudsakliga ansvaret för den unge samt även andra som kan anses ha en fostrande roll i förhållande till den unge. I den sista kategorin kan till exempel föräldrar som inte är vårdnadshavare men som umgås med den unge ingå. Också andra vuxna än den unges föräldrar kan ha en fostrande roll för den unge, till exempel kan före detta familjehemsföräldrar, styvföräldrar, far- och morföräldrar, stödpersoner eller lärare stå i ett sådant närmare förhållande till den unge (propositionen Kallelser av barn och ungdomar till domstolssammanträde, m.m, prop. 2001/02:111 s. 20). Den krets av personer som kan kontaktas om ett barn har frihetsberövats på grund av brott är alltså omfattande och inte formellt avgränsad.

Som bestämmelserna i 5 § första stycket LUL är utformade är det samma kategori av personer som ska informeras om att ett barn har

frihetsberövats som den personkrets som ska underrättas och kallas till förhör när ett barn är misstänkt för brott. Syftet med att underrätta en vuxen i den unges närhet om brottsmisstanke och att kalla den vuxna till förhör är dock inte nödvändigtvis detsamma som syftet med att informera en vuxen om att ett barn har frihetsberövats. I det första fallet syftar underrättelsen och möjligheten till medverkan under förhör till att vuxna personer ska kunna hjälpa den unge att komma till rätta med sin brottslighet (prop. 2001/02:111 s. 19). I den situation då ett barn har frihetsberövats är det i första hand viktigt att någon vuxen i den unges närhet får kännedom om vad som har hänt barnet. Kretsen av personer som kan underrättas i frihetsberövandefallen behöver alltså inte vara densamma som i de andra fallen.

Det finns en risk för att kretsen av personer som ska underrättas om ett barns frihetsberövande enligt den nuvarande regleringen uppfattas som snävare än vad direktivet föreskriver och snävare än vad som är avsikten med den svenska regleringen. I kretsen av personer som kan underrättas om ett barns frihetsberövande i 5 § första stycket andra meningen LUL anses det därför finnas skäl att uttryckligen lägga till även någon annan lämplig vuxen person, vilket är i enlighet med vad som framgår av artikel 5.2 i direktivet.

Det är lämpligt att använda samma terminologi som i direktivet, dels för att termen annan lämplig vuxen person är generell och ändamålsenlig för det aktuella fallet, dels för att undvika tveksamheter i fråga om Sverige uppfyller kravet i direktivet. Termen annan lämplig vuxen person finns även i 14 § LUL. Enligt den paragrafen har Polismyndigheten möjlighet att i vissa fall hålla kvar ett barn för att kunna överlämna det till föräldrarna, annan vårdnadshavare, en tjänsteman inom socialtjänsten eller någon annan lämplig vuxen person. Både i den bestämmelsen och i den nu föreslagna bestämmelsen om underrättelse vid frihetsberövande beror bedömningen av vem som är en annan lämplig vuxen person på omständigheterna i det enskilda fallet. Det bör därför vara ändamålsenligt att använda samma term i båda bestämmelserna.

I första hand bör någon i den krets av personer som framgår av nuvarande reglering kontaktas, bland annat eftersom de också kan komma att kallas till förhör. Först om det inte finns någon i den kretsen att underrätta bör någon annan lämplig vuxen person underrättas. Enligt skäl 55 i direktivet kan en annan lämplig vuxen person

vara exempelvis en släkting. För svenska förhållanden skulle det som exempel kunna bli fråga om en släkting som inte har någon fostrande roll, men som ändå bedöms lämplig att motta en underrättelse om ett barns frihetsberövande. Eftersom den nuvarande kretsen av personer som kan underrättas redan är omfattande torde det i praktiken endast i ett begränsat antal fall bli aktuellt att kontakta någon annan lämplig vuxen än de först uppräknade.

Det ska också förtydligas att en underrättelse om att ett barn har frihetsberövats alltid ska lämnas till någon i kretsen av vuxna personer som kan underrättas

En underrättelse eller kallelse ska inte göras om det strider mot den unges bästa eller om det finns andra särskilda skäl (5 § tredje stycket LUL). Om exempelvis den unges vårdnadshavare inte ska kontaktas eftersom det skulle strida mot barnets bästa eller om det finns andra särskilda skäl mot det, ska en annan vuxen i den krets av personer som anges i 5 § första stycket LUL kontaktas. Detta framgår inte uttryckligen av lagtexten, utan har i stället förutsatts i förarbetena. Det har bedömts som en naturlig följd att någon annan kontaktas om någon i den nämnda kretsen inte ska underrättas (prop. 2015/16:187 s. 39).

Det är viktigt att någon vuxen person i ett barns närhet alltid får kännedom om att ett barn har frihetsberövats och varför så har skett. För att det inte ska finnas någon tveksamhet i frågan ska ett förtydligande göras i 5 § tredje stycket LUL om att en underrättelse om frihetsberövande alltid ska lämnas till någon av de vuxna personer som anges i första stycket andra meningen i samma paragraf.

5 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 augusti 2022.

Bedömning: Det finns inget behov av övergångsbestämmelser.

Skälen för förslaget och bedömningen: Lagändringarna föreslås mot bakgrund av att kommissionen har ifrågasatt det svenska genomförandet av försvarardirektivet. De bör träda i kraft så snart som möjligt. Den tidigaste tidpunkten som lagändringarna kan träda i kraft bedöms vara den 1 augusti 2022.

Utgångspunkten när det gäller processrättslig lagstiftning är att nya regler blir tillämpliga genast efter ikraftträdandet. Det finns inget behov av övergångsbestämmelser.

6 Konsekvenser

Bedömning: Förslagen innebär en ökad tydlighet och därmed trygghet både för barn som frihetsberövas på grund av misstanke om brott och för vuxna i deras närhet.

Förslagen innebär inte några ökade kostnader för det allmänna.

Skälen för bedömningen: Förslagen kan förväntas leda till en ökad tydlighet och därmed trygghet för barn eftersom det direkt av lagtexten framgår att någon vuxen person i barnets närhet alltid ska kontaktas vid ett frihetsberövande på grund av brottsmisstanke. Det leder även till ökad trygghet för vuxna i och med vissheten att någon i barnets närhet kommer att bli underrättad i de fall barn frihetsberövas.

Barns rättigheter är garanterade genom exempelvis barnkonventionen. Förslagen bidrar till att tydliggöra de rättigheter som handlar om att barnets bästa ska beaktas (artikel 3.1) och om underrättelseskyldighet (artikel 40.2).

Förslagen innebär inte några ändringar i sak. Enligt hittillsvarande ordning underrättas regelmässigt någon vuxen person i ett barns närhet om att barnet har frihetsberövats. Förslagen bör inte leda till någon ökning av antalet underrättelser och bör inte heller påverka arbetsbördan för Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, kommunernas socialtjänster eller andra berörda myndigheter. Förslagen bedöms därför inte leda till några ökade kostnader för det allmänna.

Förslagen bedöms i övrigt inte medföra några konsekvenser för jämställdheten eller miljön eller få några andra konsekvenser som bör redovisas.

7 Författningskommentar

Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

5 § Om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för brott, ska vårdnadshavaren eller någon annan som svarar för den unges vård och fostran samt någon annan som har en fostrande roll i förhållande till den unge omedelbart underrättas och kallas till förhör som hålls med den unge. Om den unge har gripits, anhållits eller häktats på grund av brottsmisstanken, ska *i första hand* en sådan vuxen *eller annars någon annan lämplig vuxen person* underrättas om detta och om skälen för det samtidigt med underrättelsen om brottsmisstanken eller annars omedelbart efter frihetsberövandet.

Undersökningsledaren får besluta att skjuta upp en underrättelse om brottsmisstanke, en kallelse till förhör eller en underrättelse om frihetsberövande om det är nödvändigt för att sakens utredning inte väsentligen ska försväras. När det inte längre finns skäl för beslutet ska en underrättelse omedelbart lämnas. Detsamma gäller en kallelse till förhör.

En underrättelse eller kallelse enligt första stycket ska inte göras om det strider mot den unges bästa eller om det finns andra särskilda skäl. *En underrättelse om frihetsberövande ska dock alltid lämnas till någon av de vuxna personer som anges i första stycket andra meningen.*

Paragrafen innehåller bestämmelser om att en vårdnadshavare eller någon annan vuxen person bland annat ska underrättas när en underårig misstänks för brott. Övervägandena finns i avsnitt 4.

I första stycket görs en ändring som innebär ett förtydligande om att även någon annan lämplig vuxen person ingår i den krets av personer som kan underrättas när ett barn frihetsberövas på grund av misstanke om brott. I första hand bör vårdnadshavaren eller någon annan som svarar för den unges vård och fostran samt någon annan som har en fostrande roll underrättas. Om ingen i den kretsen kan underrättas ska någon annan lämplig vuxen person underrättas.

Någon annan lämplig vuxen person kan exempelvis vara en släkting som inte har någon fostrande roll för den unge, men som ändå är lämplig att ta emot underrättelsen om att barnet har frihetsberövats och om skälen för frihetsberövandet. Vem som är lämplig att ta emot en underrättelse får avgöras utifrån omständigheterna i varje enskilt fall.

Tillägget i *tredje stycket* är ett förtydligande om att en underrättelse om frihetsberövande alltid ska lämnas till någon i kretsen av vuxna personer som anges i första stycket andra meningen. Om exempelvis vårdnadshavaren inte ska underrättas, ska någon annan i kretsen av vuxna personer underrättas. I enlighet med vad som framgår av första stycket andra meningen ska personen underrättas om att den unge har gripits, anhållits eller häktats och skälen för det, antingen i samband med en underrättelse om brottsmisstanken eller annars omedelbart efter frihetsberövandet.